

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖИТЕЛЯМ НЕЧИСЛЕННИХ І ВІДДАЛЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Корольов М. В.¹, Громовик Б. П.²

¹Одеський національний медичний університет

²Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

Жителі нечисленних і віддалених населених пунктів (НВНП) у порівнянні з населення міст, селищ та великих сіл зазнають обмежень щодо ФД, яке обумовлене розбіжністю соціально-економічних перспектив наявної у них інфраструктури та реальних потреб у ФД. За аналогією з медичною допомогою [1] державне забезпечення рівного доступу до ФД жителів НВНП потребує координації органів влади на різних рівнях: вертикальних – між місцевими адміністраціями і центральними органами влади, а також горизонтальних – партнерства та співпраці між об'єднаними територіальними громадами (ОТГ).

Науковий аналіз особливостей надання ФД жителям НВНП як за часів радянського періоду, так і незалежності України, а також за кордоном неодноразово здійснювався вітчизняними дослідниками [2-6]. Проте наболілість проблеми подолання нерівності ФД міських і сільських жителів обумовлює посилений інтерес до наукового обґрунтування необхідних управлінських заходів щодо її усунення.

Мета роботи – аналіз перспектив розвитку ФД жителям НВНП задля підвищення їх якості життя.

Матеріали і методи. Основу інформаційної бази цієї роботи склали 26 стратегії (планів) соціально-економічного розвитку (далі – стратегій) Одеської області та її сільських ОТГ. У межах дослідження були застосовані методи системного підходу, інформаційного пошуку, SWOT-аналізу, узагальнення. Метод SWOT (акронім від strengths – сильні сторони, weaknesses – слабкі сторони, opportunities – можливості та threats – загрози) дозволяє провести систематизацію зв'язку між внутрішніми (сильними і слабкими сторонами) та зовнішніми (можливостями і викликами) чинниками, що мають стратегічне значення для розвитку ФД.

Результати досліджень та їх обговорення. За даними детального аналізу стратегії розвитку Одеської області на 2021-27 рр. з'ясовано, що серед 15 стратегічних напрямків розбудови системи охорони здоров'я області варто виділити 4, що стосуються сільської медицини, а саме: розвиток системи телемедицини; підвищення доступності та якості медичних послуг для населення області на усіх рівнях її надання, особливо в сільській місцевості, шляхом початку функціонування на території регіону 9 госпітальних округів; забезпечення сімейних лікарів 216 амбулаторій загальної практики

– сімейної медицини та фельдшерів 400 фельдшерсько-акушерських пунктів мобільно-діагностичними комплектами; почати будівництво та реконструкцію 8 амбулаторій у 5 районах області. Окрім цього сильними сторонами визначено вагомий виробничий фармацевтичний потенціал і міцна наукова підтримка медичної галузі.

Вивчення наявних на час дослідження стратегій розвитку 25 (28,7 %) з 87 сільських ОТГ цієї області показали, що у прийнятих документах абсолютної більшості ОТГ (21 із 25 або 84,0 %) мова йде про загальні питання розвитку медицини, у т.ч. у сільській місцевості, зокрема щодо вдосконалення мережі медичних закладів, забезпечення їх сучасним обладнанням, придбання автомобілів, проведення необхідних ремонтних чи будівельних робіт, забезпечення молодих фахівців житлом та оплата їх житлово-комунальних послуг (Авангардівська (стратегія на 2020-27 рр.), Березівська (2019-27 рр.), Біляївська (2017-20 рр.), Великобуяльницька (2020-22 рр.), Вилківська (2019-25 рр.), Зеленогірська (2020-27 рр.), Коноплянська (2018-22 рр.), Маразлівська (до 2025 р.), Нерубайська (на 2020 р.), Роздільнянська (до 2025 р.), Саф'янівська (на 2021 р.), Таїровська (2020-22 р.), Цебриківська (2020-27 рр.), Ширяївська (на 2020 р.) ОТГ). При цьому без зазначення адресації (Великомихайлівська (2018-25 рр.), Затишанська (2019-23 рр.) ОТГ) та із конкретизацією сільського населеного пункту (Куяльницька (до 2027 р.), Лиманська (2019-25 рр.), Любашівська (2020-27 рр.), Тузлівська (2018-20 рр.), Шабівська (2019-2030 рр.) ОТГ) вказувалося число фельдшерсько-акушерських пунктів та амбулаторій сільської медицини, де планується здійснювати ремонтні або будівельні роботи.

Варто зазначити, що у стратегіях розвитку двох або 8,0 % ОТГ (Красносільської (2018-27 рр.) та Старокозацької (2019-21 рр.)) відсутні дані про подальший розвиток місцевої охорони здоров'я. Лише дві (Балтська (2019-21 рр.) та Ізмаїльська (до 2020 р.) ОТГ (8,0 %) актуалізували питання сільської фармації, зокрема:

– Балтський центр первинної медико-санітарної допомоги застановив про необхідність організації аптечних пунктів в сільських амбулаторіях загальної практики – сімейної медицини, закупівлю обладнання для цього;

– у 8 сільських населених пунктах Ізмаїльського району заплановано відкриття аптечних закладів.

Отже, питанню розвитку ФД жителям НВНП у досліджуваних документах приділялася незначна увага.

На підставі подальшого аналізу 26 стратегій розвитку Одеської області та ОТГ сільського спрямування сформовано сукупність із 38 чинників, які мають чи можуть мати вплив на стан і перспективи ФД жителям НВНП. За результатами SWOT-аналізу до переліків сильних і слабких сторін увійшли 3 та 12 чинників відповідно, до можливостей та загроз – 14 та 9 чинників відповідно. Належна структуризація зв'язку внутрішніх та

зовнішніх чинників дозволила сформулювати порівняльні переваги, виклики і ризики перспектив розвитку ФД жителям НВНП (рисунок 1-3).

Результати перехресного аналізу в секторі «Порівняльні переваги» показали (рисунок 1), що:

1. Високий рівень спроможності частини сільських територіальних громад (S1) є шансом, який найбільше підсилять чинники: O1. Створення сприятливого інвестиційного клімату, O2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад, O8. Спільна програма Президента та КМ України «Велике будівництво», O9. Президентські програми: «Доступ населення до швидкісного інтернету» (2019 р.) та «Нове село» (2021 р.).

2. Для наявності у НВНП потреби у повсякденній якійс ФД (S2) можлива підтримка з боку чинників: O3. Потужна науково-освітня підтримка фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я регіону, O4. Наявність великих виробничих потужностей з випуску фармацевтичної продукції, O5. Розвинена аптечна мережа у містах, O6. Зростання виробництва спеціально обладнаних транспортних засобів і безпілотних літальних апаратів, O9. Президентські програми: «Доступ населення до швидкісного інтернету» (2019 р.) та «Нове село» (2021 р.), O10. Закон України (ЗУ) від 17.09.2020 р. № 904-IX «Про внесення змін до ст. 19 ЗУ «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами», O11. ЗУ від 01.01.2021 № 2168-VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», O12. Постанова КМУ «Деякі питання електронної системи охорони здоров'я» від 25.04.2018 р. № 411, O13. Постанова КМУ «Порядок реімбурсації лікарських засобів» від 17.03.2017 р. № 152 та O14. Наказ МОЗ України «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я» від 19.10.2015 № 681.

3. Лояльність споживачів (S3) підсилять чинники: O7. ЗУ «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», O12. Постанова КМУ «Деякі питання електронної системи охорони здоров'я» від 25.04.2018 р. № 411, O13. Постанова КМУ «Порядок реімбурсації лікарських засобів» від 17.03.2017 р. № 152 та O14. Наказ МОЗ України «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я» від 19.10.2015 № 681. 1. Відсутність аптечних організацій в абсолютній більшості НВНП (W1) значною мірою можуть пом'якшити такі чинники: O3. Потужна науково-освітня підтримка фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я регіону, O4. Наявність великих виробничих потужностей з випуску фармацевтичної продукції, O5. Розвинена аптечна мережа у містах, O6. Зростання виробництва спеціально обладнаних транспортних засобів і безпілотних літальних апаратів, O7. ЗУ від 14.11.2017 № 2206-VIII «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», O9.

Президентські програми: «Доступ населення до швидкісного інтернету» (2019 р.) та «Нове село» (2021 р.).

2. Незадовільний стан транспортної інфраструктури, насамперед автомобільних доріг (W2) можуть знизити чинники: O1. Створення сприятливого інвестиційного клімату, O2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад, O8. Спільна програма Президента та КМ України «Велике будівництво».

3. Відсутність регулярного пасажирського сполучення між населеними пунктами, зокрема у часі карантину (W3) зможуть нівелюватися такими чинниками: O2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад, O6. Зростання виробництва спеціально обладнаних транспортних засобів і безпілотних літальних апаратів.

4. На звуження сфери трудової зайнятості та високий рівень безробіття у НВНП (W4) можуть позитивно вплинути чинники: O1. Створення сприятливого інвестиційного клімату, O2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад.

5. Висока частка непрацездатного населення та осіб поважного віку (W5) може знизитися за допомогою чинників: O1. Створення сприятливого інвестиційного клімату, O2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад.

6. Низька купівельна спроможність жителів НВНП (W6) може змінитися в позитивний бік внаслідок впливу таких чинників: O10. ЗУ від 17.09.2020 р. № 904-IX «Про внесення змін до ст. 19 ЗУ «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами», O11. ЗУ від 01.01.2021 № 2168-VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», O13. Постанова КМУ «Порядок реімбурсації лікарських засобів» від 17.03.2017 р. № 152.

7. Шансами для зменшення загрозливого характеру захворюваності у НВНП (W7) є такі чинники: O3. Потужна науково-освітня підтримка фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я регіону, O7. ЗУ від 14.11.2017 № 2206-VIII «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», O12. Постанова КМУ «Деякі питання електронної системи охорони здоров'я» від 25.04.2018 р. № 411, O14. Наказ МОЗ України «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я» від 19.10.2015 № 681.

8. Погана комунальна інфраструктура у НВНП (W8) може нівелюватися впливом чинників: O8. Спільна програма Президента та КМ України «Велике будівництво», O9. Президентські програми: «Доступ населення до швидкісного інтернету» (2019 р.) та «Нове село» (2021 р.).

Рисунок 1. – Перехресний аналіз в секторі «Порівняльні переваги»

Свою чергою, результати перехресного

аналізу в секторі «Виклики» (рисунок 2) з'ясували, що:

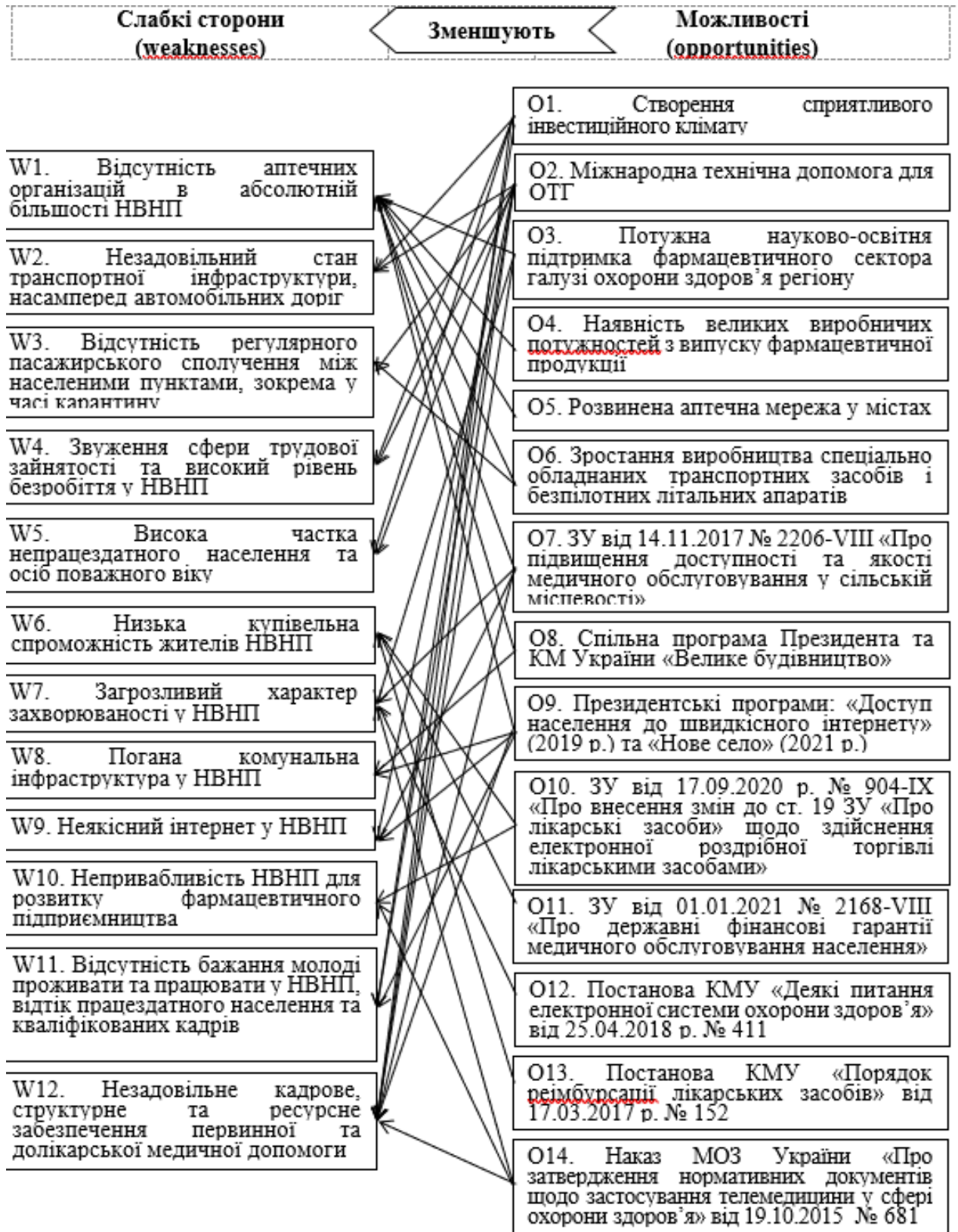

Рисунок 2. – Перехресний аналіз в секторі «Виклики»

9. Рівень неякісного інтернету у НВНП (W9) може значно знизитися завдяки прояву чинників: O2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад, O7. ЗУ від 14.11.2017 № 2206-VIII «Про підвищення

доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», O9. Президентські програми: «Доступ населення до швидкісного інтернету» (2019 р.) та «Нове село» (2021 р.).

10. Непривабливість НВНП для розвитку фармацевтичного підприємництва (W10) може

знизитися за сприяння чинників: О10. ЗУ від 17.09.2020 р. № 904-IX «Про внесення змін до ст. 19 ЗУ «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами», О14. Наказ МОЗ України «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я» від 19.10.2015 № 681.

11. Відсутність бажання молоді проживати та працювати у НВНП, відтік працездатного населення та кваліфікованих кадрів (W11) може змінитися завдяки чинникам: О1. Створення сприятливого інвестиційного клімату, О2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад, О9. Президентські програми: «Доступ населення до швидкісного інтернету» (2019 р.) та «Нове село» (2021 р.).

12. Незадовільне кадрове, структурне та ресурсне забезпечення первинної та долікарської медичної допомоги (W12) може змінюватися в позитивний бік за допомогою чинників: О1. Створення сприятливого інвестиційного клімату, О2. Міжнародна технічна допомога для об'єднаних територіальних громад, О3. Потужна науково-освітня підтримка фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я регіону, О7. ЗУ від 14.11.2017 № 2206-VIII «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», О9. Президентські програми: «Доступ населення до швидкісного інтернету» (2019 р.) та «Нове село» (2021 р.), О14. Наказ МОЗ України «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я» від 19.10.2015 № 681.

Результати ж перехресного аналізу в секторі «Ризики» визначили (рисунк 3), що:

1. Нестабільна соціально-економічна та політична ситуація в країні (Т1), а також кризові явища у вітчизняній економіці (Т5) негативно вплинуть на чинники: W1. Відсутність аптечних організацій в абсолютній більшості НВНП, W2. Незадовільний стан транспортної інфраструктури, насамперед автомобільних доріг, W3. Відсутність регулярного пасажирського сполучення між населеними пунктами, зокрема у часі карантину, W4. Звуження сфери трудової зайнятості та високий рівень безробіття у НВНП, W5. Висока частка непрацездатного населення та осіб поважного віку, W6. Низька купівельна спроможність жителів НВНП, W11. Відсутність бажання молоді проживати та працювати у НВНП, відтік працездатного населення та кваліфікованих кадрів.

2. Негативні демографічні тенденції (Т2) поглиблюють слабкість чинників: W5. Висока частка непрацездатного населення та осіб поважного віку, W7. Загрозливий характер захворюваності у НВНП, W11. Відсутність бажання молоді проживати та

працювати у НВНП, відтік працездатного населення та кваліфікованих кадрів.

3. За умови перекладання на місцеве самоврядування державних фінансових зобов'язань щодо забезпечення соціальних стандартів (Т4) посиляться негатив чинників: W3. Відсутність регулярного пасажирського сполучення між населеними пунктами, зокрема у часі карантину, W5. Висока частка непрацездатного населення та осіб поважного віку, W6. Низька купівельна спроможність жителів НВНП, W8. Погана комунальна інфраструктура у НВНП, W9. Неякісний інтернет у НВНП.

4. Відсутня нормативно-правова база для забезпечення діяльності ОТГ за окремими напрямками (Т5) збільшує небезпеку впливу чинників: W4. Звуження сфери трудової зайнятості та високий рівень безробіття у НВНП, W8. Погана комунальна інфраструктура у НВНП.

5. Відсутність дешевих фінансово-кредитних ресурсів для підприємництва (Т6) певною мірою є небезпекою для збільшення негативного впливу чинника W4. Звуження сфери трудової зайнятості та високий рівень безробіття у НВНП.

6. Відсутність ефективної державної програми розвитку НВНП потенціюють ризики, пов'язані з чинниками (Т7): W1. Відсутність аптечних організацій в абсолютній більшості НВНП, W4. Звуження сфери трудової зайнятості та високий рівень безробіття у НВНП, W10. Непривабливість НВНП для розвитку фармацевтичного підприємництва, W11. Відсутність бажання молоді проживати та працювати у НВНП, відтік працездатного населення та кваліфікованих кадрів, W12. Незадовільне кадрове, структурне та ресурсне забезпечення первинної та долікарської медичної допомоги.

7. Корупція та некомпетентність і неефективність системи державного управління, в т.ч. щодо охорони здоров'я населення (Т8) сприяє небезпечному зростанню впливу чинників: W7. Загрозливий характер захворюваності у НВНП, W11. Відсутність бажання молоді проживати та працювати у НВНП, відтік працездатного населення та кваліфікованих кадрів, W12. Незадовільне кадрове, структурне та ресурсне забезпечення первинної та долікарської медичної допомоги.

8. Збройна агресія та порушення територіальної цілісності країни, її розвиток в умовах політичного й економічного тиску та тотальної інформаційної війни (Т9) посилюють негатив чинників: W2. Незадовільний стан транспортної інфраструктури, насамперед автомобільних доріг, W3. Відсутність регулярного пасажирського сполучення між населеними пунктами, зокрема у часі карантину.

Рисунок 3. – Перехресний аналіз в секторі «Ризики»

Формалізований вигляд отриманих вище результатів поданий в таблиці 1. Залежно від поєднання чинників внутрішнього і зовнішнього середовища можна виділити три можливі сценарії розвитку ФД жителям НВНП – песимістичний,

реалістичний та оптимістичний, характерні ознаки яких подані в таблиці 2

Таблиця 1. – Формалізація результатів перехресного аналізу

Сектори	Формалізація
Порівняльні переваги	<ul style="list-style-type: none"> – $S1 \leftarrow \{O1, O2, O8, O9\}$; – $S2 \leftarrow \{O3, O4, O5, O9, O10, O11, O12, O13, O14\}$; – $S3 \leftarrow \{O7, O12, O13, O14\}$;
Виклики	<ul style="list-style-type: none"> – $W1 \leftarrow \{O3, O4, O5, O6, O7, O9\}$; – $W2 \leftarrow \{O1, O2, O8\}$; – $W3 \leftarrow \{O2, O6\}$; – $W4 \leftarrow \{O1, O2\}$; – $W5 \leftarrow \{O1, O2\}$; – $W6 \leftarrow \{O10, O11, O13\}$; – $W7 \leftarrow \{O3, O7, O12, O14\}$; – $W8 \leftarrow \{O8, O9\}$; – $W9 \leftarrow \{O2, O7, O9\}$; – $W10 \leftarrow \{O10, O14\}$; – $W11 \leftarrow \{O1, O2, O9\}$; – $W12 \leftarrow \{O1, O2, O3, O7, O9, O14\}$;
Ризики	<ul style="list-style-type: none"> – $T1 \leftarrow \{W1, W2, W3, W4, W5, W6, W11\}$; – $T2 \leftarrow \{W7, W11\}$; – $T3 \leftarrow \{W1, W2, W3, W4, W5, W6, W11\}$; – $T4 \leftarrow \{W3, W5, W8, W9\}$; – $T5 \leftarrow \{W4, W8\}$; – $T6 \leftarrow \{W4\}$; – $T7 \leftarrow \{W1, W4, W10, W11, W12\}$; – $T8 \leftarrow \{W7, W11, W12\}$; – $T9 \leftarrow \{W2, W3\}$.

Таблиця 2. – Характерні ознаки сценаріїв розвитку ФД жителям НВНП

Суть сценарію	Можливі дії щодо розвитку ФД жителям НВНП	Імовірність реалізації дій у перспективі	
		середньо-строковий	довго-строковий
<i>Песимістичний сценарій</i>			
Ризики продовжують загострюватись і домінують над порівняльними перевагами за умови зростання викликів	Розв'язання поточних найбільш гострих проблем	Низька	Дуже низька
<i>Реалістичний сценарій</i>			
Використання тих порівняльних переваг, які швидше за все відбудуться, незалежно від можливої реакції з боку ризиків і викликів	Реалізація чіткого плану щодо конкретних заходів	Висока	Дуже висока
<i>Оптимістичний сценарій</i>			
Повноцінне використання порівняльних переваг за одночасного блокування (мінімізації) викликів і ризиків	Системне і комплексне розв'язання проблеми	Низька	Нижче середньої

Результати проведеного перехресного аналізу взаємозв'язків чинників у секторах порівняльних переваг, викликів та ризиків схиляють до припущення, що найбільш ймовірним є реалістичний сценарій розвитку ФД жителям НВНП, який полягає у використанні поєднання тих сильних сторін та можливостей, які швидше за все можуть бути реалізовані, незалежно від можливої реакції з боку ризиків і викликів.

Висновки. На підставі вивчення 26 стратегій розвитку Одеської області та ОТГ сільського спрямування з'ясовано, що питанню розвитку ФД жителям НВНП приділялася незначна увага. Унаслідок проведення SWOT-аналізу

сформульовано порівняльні переваги, виклики і ризики перспектив розвитку ФД жителям НВНП. Схарактеризовано три можливі сценарії розвитку ФД жителям НВНП – песимістичний, реалістичний та оптимістичний. Зазначено, що найбільш ймовірним є реалістичний сценарій, який полягає у використанні тих порівняльних переваг, які швидше за все відбудуться, незалежно від можливої реакції з боку ризиків і викликів.

Ключові слова: стратегія розвитку громад; фармацевтична допомога; жителі нечисленних і віддалених населених пунктів.

Prospects for the development of the pharmaceutical care to residents of small and remote settlements (on the example of the Odessa region)

Korolyov MV., Hromovyk BP.

Introduction. The pharmaceutical care as a component of medical care plays a significant role in ensuring the proper quality of life of residents of small and remote settlements (SRS). However, the accumulated unresolved issues of pharmaceutical care do not contribute to the full satisfaction of the needs of residents of small and remote settlements.

The aim of the work is to characterize the comparative advantages, challenges and risks of the prospects for the development of pharmaceutical care to the residents of small and remote settlements in order to improve their quality of life. **Material & methods.** The information base of this work was based on 26 strategies of socio-economic development of Odessa region and its rural united territorial communities. Within the framework of the research, the methods were applied of system approach, information search, SWOT analysis, and generalization. **Results & discussion.** 26 strategies of social and economic development of Odessa region and its rural united territorial communities on rural medicine and pharmacy are analyzed in detail. Based on its results, a set of 38 factors has been formed that have or may have an impact on the state and prospects of pharmaceutical care for residents of small and remote settlements. With the help of SWOT analysis, a list of strengths and weaknesses was formed, which includes 3 and 12 factors, respectively, as well as a list of opportunities and threats (14 and 9 factors, respectively). A cross-analysis in the sectors «Comparative advantages», «Challenges» and «Risks» was performed of these factors. Depending on the combination of the internal and external factors, three development scenarios of pharmaceutical care to the residents of small and remote settlements are modeled.

Conclusions. Based on the study of 26 development strategies of Odessa region and rural united territorial communities, it was found that the issue of pharmaceutical care development was given little attention to the residents of small and remote settlements. As a result of the SWOT analysis, are formulated the comparative advantages, challenges, and risks of the prospects for the development of pharmaceutical care to the residents of small and remote settlements. Three possible scenarios are described for the development of pharmaceutical care to the residents of small and remote settlements, namely – pessimistic, realistic, and optimistic. It is noted that the most likely is a realistic scenario, which is to use the comparative advantages that are likely to occur, regardless of the possible response to risks and challenges.

Keywords: the community development strategy; the pharmaceutical care; residents of small and remote settlements.

References

1. Yurystovska N. Theoretical aspects of public provision of equal opportunities of access to medical services and accessibility of medical

servicing of rural population. Efficiency of public administration. 2017. Issue 2. Part 2. P. 138-147.

2. Boryshchuk VO, Soloviov OS, Krasnianska TM et al. State administrative and legal delict regarding the optimization of drug provision for the rural population. Pharmaceutical Journal. 2015. N 4. P. 9-15. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pharmazh_2015_4_3.

3. Kotvitska AA, Kubareva IV, Demianik KO. Comparative analysis of modern condition of pharmaceutical provision to urban and rural population of Ukraine. Pharmaceutical Review. 2014. N 4. P. 86-91. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Phch_2014_4_22.

4. Kubareva IV, Demianik KO. The analysis modern trends of social and effective organization of pharmaceutical provision to rural population in Ukraine. Pharmaceutical Journal. 2015. N 5. P. 8-14. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pharmazh_2015_5_3.

5. Saranchuk VM. Chapter 7. Problematic issues of pharmaceutical practice in rural areas. Modern aspects of pharmaceutical practice in Ukraine: a collective monograph. Issue 2; edited by BP Hromovyk. Lviv: Liga-Press, 2017. P. 108-124.

6. Yanyshyn U Ya. Problems of rural pharmacy – dream or reality? Medicine and Pharmacy News. 2012. N 10 (416). URL.: <http://www.mif-ua.com/archive/article/30601>.